

Az örökbefogadás szépségei és nehézségei

Rucska Andrea, Kiss-Tóth Emőke

Miskolci Egyetem Egészségügyi Kar, Miskolc

rucska@freemail.hu, efkemci@uni-miskolc.hu

Magyarországon igen magas az állam gondozásban élő gyermekek száma. Ezek a gyermekek sokszor átélték az elhagyatottság és a kiszolgáltatottság érzését, az érzelmi biztonság hiányát, melyek negatívan befolyásolják a gyermekek személyiségfejlődését. Az otthonokban élő gyermeknek az örökbefogadás lehetőséget ad egy harmonikus családba kerülésre, egy kiegyensúlyozott személyiségfejlődésre. A folyamatot, az egészséges kötődés kialakulását rendkívüli módon megnehezíti és gyakran meg is akadályozza a gyermek család nélküli, nevelőotthonban töltött időszaka. Ezek a tényezők erősen befolyásolják a gyermeki kötődést és a bizalom kialakulását. Ilyenkor nagy a felelőssége és a feladata az örökbefogadó szülőknek, hogy átsegítsék a gyermeket ezen a nehéz kezdeti perióduson, hogy a külön töltött időszak ellenére is harmonikus kapcsolat alakuljon ki örökbefogadó és örökbefogadott között, hiszen ez egy olyan meghatározó szocializációs színtér, amely biztosítani tudja a gyermek számára az egészséges személyiségfejlődést. Az elmúlt években nagymértékű változás következett be az örökbe fogadhatóvá nyilvánított gyermekek családba kerülését illetően. Az új rendszer lehetővé teszi, hogy az újszülött és az örökbefogadó szülők már a gyermek születése után, a kórházban láthassák egymást. Ez rendkívül kedvező mind az újszülött számára és mind pedig a leendő szülők számára is, mert lehetőséget ad arra, hogy a szülőjelöltek átélhessék azt, ami minden szokványos- természetes esetben történik, elősegítve ezzel is a szülői szerepre való mihamarabbi felkészülést, anyává és apává válást.

A kutatás célja, hogy fényt derítsünk arra, hogy van-e jelentősége az életkornak a gyermeki személyiségfejlődés szempontjából az örökbefogadás idejének a gyermekek és szülők közötti kötődési kapcsolat kialakulása miatt. Kutatásunk célja megismerni azt, hogy az örökbefogadott gyermek a családba kerülését követően milyen személyiségváltozáson megy keresztül.

Mind a gyermeknek is és a szülőnek is nehézséggel kell szembesülniük örökbefogadás során. Ezek determinálják az örökbefogadás sikeres kimenetelét, és a gyermek személyiségfejlődését is (Juffer et al., 1995). Az örökbefogadott gyermekek esetében a legnagyobb probléma, hogy életük egy időszakát, csecsemőotthonban, vagy intézeti körülmények között, szerető szülők nélkül töltötte. Az örökbefogadás kimenetelét meghatározza a gyermek életkora, valamint az örökbefogadás előtt átélt események.

Az örökbefogadás sikerének titka, hogy a szülőjelöltek képesek-e, felkészültek-e egy szeretetteljes szülő- gyermek kapcsolat kialakítására egy olyan gyermekkel, akihez biológiailag nem kötődnek. A vérszerinti gyermeküket nevelő szülőpárok többségénél a terhesség alatti magzati kommunikáció és a szülés élménye ösztönösen felkészít a szülői szerepre, míg az örökbefogadó szülőpárok esetében ez a lehetőség nem adatik meg. Az örökbefogadó párok gyakran kevesebb segítségre számíthatnak a szűkebb családtagok, illetve a tágabb környezet részéről is, ezért nagyon nehéz az örökbefogadó szülők ezen életszakasza (Bogár, 2011).

A leendő szülők az örökbefogadás előtt számtalan sikertelen orvosi beavatkozáson vannak túl, mely megviseli mind egészségileg, mind pedig pszichésen a családokat. Ezért nagyon oda kell arra figyelni, hogy a szülők csak akkor vállalkozzanak az örökbefogadásra, ha már mind mentálisan, mind pedig egészségileg felkészültek más szülők gyermekét felnevelni, mert csak így lesznek képesek kialakítani a bizalmi kapcsolatot a gyermekkel.

Komoly problémaként jelenik meg az örökbefogadási folyamat időtartama. Ez rendszerint hosszú időszakot, éveket vesz igénybe, és a gyermek érkezése is bizonytalan. Emiatt a szülők gyakran szoronganak és ezt a negatív érzelmet tudattalanul is a gyermek felé közvetítheti.

Megnehezítheti a biztonságos kötődés kialakulását a szülők gyermekkel kapcsolatos fenntartásai és kritériumai. Ezek a kritériumok gyakran nem egyeznek az gyermek természetével. Szintén problémaként merül fel, hogy a gyermek családba kerülését követően, a harmonikus családi légkör nem azonnal alakul ki. A változás a megélése gyermek számára is nehéz időszak az intézetben töltött időszak után, és hosszabb-rövidebb időre van szüksége ahhoz, hogy képes legyen alkalmazkodni az új környezethez, megtanuljon bízni és feloldódni új mikrokörnyezetben. Megnehezíti a szocializációt az is, hogy az állami gondozásban élő gyermekek között nagyobb arányban fordulnak elő különböző egészségkárosodások. A felmerült problémák és nehezítő tényezők fokozhatják a szülőknél a szorongást és a bizonytalanság érzését (Bogár, 1999).

A retrospektív vizsgálathoz interjú módszert alkalmaztunk, a mintakiválasztás hólabda módszerrel történt. *A kutatásban megjelenő 10 családnál* az interjú minden esetben a gyerekek bevonása nélkül az örökbefogadó szülőkkal történt. Az interjúk során rögzített adatok anonimek. Az interjúkat kódoltuk, és azok sorszámát az interjúk után rögzítettük.

Az interjúk során a következő témákat érintettük: az örökbefogadás oka, a gyermekkel kapcsolatos gondolatok, továbbá az örökbefogadással összefüggő bizonytalansági tényezők, az ismerkedési időszakok, majd később az családi otthon eseményei, a családi szocializáció nehézségei. Az interjúk elemzése tartalomelemzésessel történt.

Eredmények

Az örökbefogadás előzményei

Az örökbefogadások okai igen különbözőek voltak. Egy házaspár esetében egészségkárosodásuk miatt döntöttek az örökbefogadás mellett (3). Ők a következőképpen nyilatkoztak: *„Nagyon szeretem a piciket, el se tudtam volna képzelni, hogy ne legyen, de a meddőségi orvos azt mondta, hogy vagy én megyek rá, vagy a gyermek”* (3). A kutatásba bekerült családok többségénél orvosi beavatkozások, megpróbáltatások, a lombik program számtalan inszeminációját követően, majd a meddőség elfogadása után merült fel az örökbefogadás lehetősége (1,2,4,5,6,10). Egy örökbefogadó anya vallomása: *„Lelkileg nagyon megtört a sikertelen hat inszemináció és öt lombik program. A férjem tartotta bennem a lelket, nagyon depressziós és rosszkedvű voltam”*(10).

Az gyermekkel kapcsolatos kritériumok

Különböző elképzeléseik voltak a gyermekekre vonatkozóan az örökbefogadó szülőknek. Minden családnál azonban megjelentek azonos kritériumok az örökbefogadandó gyermekkel kapcsolatban. Kizáró okként jelent meg a gyermek korrigálhatatlan és súlyos egészségkárosodása, - mint pl. mozgáskorlátozottság, szellemi fogyatékoság. Kisebb korrigálható egészségügyi problémák, mint pl. a kancsalság nem jelentett akadályt (1-10). Négy család esetében a származására vonatkozó kritériumok megjelentek, amelyben kizáró okként szerepelt a gyermek roma származása (3,7,4,10). Két család nyilatkozott úgy, hogy amennyiben ismert a vérszerinti szülő, az ne legyen roma származású. (5,6) Négy házaspárnak nem voltak a származásra vonatkozó kritériuma, ők a a kisebbséghez tartozó gyermek örökbefogadását is vállalják (1,2,8,9).

Bizonytalansági tényezők az örökbefogadás előtt

Minden család beszámolt arról, hogy az örökbefogadás előtt bizonytalanságot, félelmet éreztek. Volt, aki attól tartott, hogy a gyermek nagykorúsága után, nem fogja őket igazi szülőjüknek érezni.(8) Több szülőben merült fel az a gondolat, hogy „vajon képes leszek ugyanúgy szeretni, mintha a saját gyermeke lenne”? (10) illetve „kölcönös lesz e a szeretet”? (3,4,5,6,9,10) Ezek a kezdeti félelmek, kétségek azonban átmenetiek voltak.(3,4,5,6,9,10,) „Eleinte ingadoztak a gondolataim az örökbefogadásról. Az utcán, a buszon figyeltem a kismamákat és közben arra gondoltam, hogy vajon képes leszek más gyermekét úgy szeretni, mintha a sajátom lenne? Máskor pedig elnézve a gyerekeket úgy gondoltam, hogy igenis minden gyermeket lehet úgy szeretni, és én is szeretnék anya lenni” (10) Ez a család fogalmazta meg azon kételyeit, hogy vajon hogyan lesznek képesek átvészelné az örökbefogadás kezdeti nehézségeit a beszoktatás időszakában (10). Két házaspár attól félt, hogy a környezetük hogyan fogadja majd az új családtagot. (2,4) Volt, aki kifejezte, hogy a kezdeti időszakban félt.

A várakozás időszaka

Igen változó volt az az időintervallum, ami eltelt az örökbefogadási kérelem benyújtásától, a örökbefogadás lehetőségéig, a gyermek érkezésének gyámhatósági jelzéséig. Öt családot értesítettek 1 év 8 hónap, illetve 2 év és két és fél év után a kérelmük benyújtását követően. (1,3,4,5,6) 1 család csupán 6 hónapot várt (10) míg egy másikat már két hónap elteltével értesítettek a gyermek megtekinthetőségéről.(2) Három gyermek az örökbefogadást megelőzően a vérszerinti családjukban élte, és az ő örökbefogadásuk esetében két hónap telt el a kérelmük beadása után. (7,8,9)

A gyermek előélete

Három gyermek az örökbefogadást megelőzően a vérszerinti családjában élt, azonban a biológiai szülők életmódja súlyosan veszélyeztette a gyermekek egészséges fejlődését. (7,8,9) Egy gyermek nevelőszülőknél élt.(5) Négy gyermeket fogadtak

örökbe születésüktől követően egy héten belül (3,4,6,10). Két gyermek a családba kerülését megelőzően, születésüktől csecsemőotthonban töltötte életüket. (1,2)

A gyermekek kora az örökbefogadás pillanatában

Négy gyermeket újszülött korában fogadtak örökbe (3, 4,6,10), egyet 15 hónapos korában (1), egy másik gyermeket 2 évesen (2), és egy gyermeket 1 évesen (5). A vérszerinti családjukban is élt gyermekek közül az egyik 4 évesen (7), a másik egy évesen (9), a harmadik pedig hat és fél évesen került az örökbefogadó szülőkhöz. (8)

Az örökbefogadást követően a családi otthonban

Három esetben fordult elől a gyermek hazaérkezését követően, hogy a gyermek éjszakánként és esetenként nappal is nyugtalan volt, sírt. Két esetben ezt újszülötteknél tapasztalták (egy (3,10), illetve a 4 éves kislánynál fordult még elő (7). Ebből egy esetben a szülők az újszülött köldöksérvének tulajdonítják a sírásokat: „Az orvos javaslatára kerülni kellett minden olyan helyzetet, ami síráshoz vezet, hogy ne erőltesse meg magát” (10).

A kezdeti nehézségek nagyban különböztek az újszülött, valamint a későbbi életkorban örökbefogadott gyermekek eseteiben. Az újszülötteknél a legnehezebb időszaknak a szülők az első hat hetet nevezték, azt az időt, amikor még a vérszerinti édesanya meggondolhatja örökbeadási szándékot. Két a gyermek a családba érkezését követően egy hónapig nem mosolygott, ekkor arra gondoltak a szülők, hogy a gyermek még nem tudta elfogadni az új környezetét, de egy hónap után már a gyermek kezdett feloldódni. A szülők úgy gondolják, hogy a következetesség, a rendszeres napirend kialakítása elősegítette a beilleszkedést.(9,5)

Három gyermeknek volt a családba kerülését megelőzően olyan szokása, melyet az örökbefogadást követően elhagyott (1,8,9). Egy kisdedit a családba érkezést követően lehetett kanállal etetni. Ez a gyermek a csecsemőotthonban nem volt hajlandó sem a kanálra, sem a pohárra kinyitni a száját. A gondozónők és a szülők szerint a kislány vágyhatott a testi kontaktusra, és így szerette volna kitolni az ölben való etetések idejét, mivel cumisüvegből elfogadta az ételt. A családba kerülését követően a gyermek megkapta azt a figyelmet és szerető gondoskodást, amelynek hatására képes volt az evőeszközök és a pohár használatára (1).

Két esetben a probléma (7,8,) a szociokulturális hiányosságok, a rendkívül ingerszegény és rossz szociális körülményekből adódtak, vérszerinti szülők nem tudták biztosítani a gyermeknek a szükséges étkeztetést, melynek következtében a gyermekek éheztek. Egy gyermek pedig a családba kerülését követően nem tudott mértéket tartani az étkezésben, a falási rohamoknak sok esetben hányás lett a következménye, mely i a szülői nyugtatás ellenére is nagyon hosszú ideig elhúzódott. (9) Az egyik gyermek a hazaérkezését követő időszakban éjszakánként rendszeresen ágyba vizelt, a lepedőket széttépte. (7)

Három esetben fordult elő, hogy a gyermekek különböző fokú hiányosságokkal érkeztek családjukba szociális kompetencia terén. (7,8,9) Ebből két esetben a gyermekek alapvető higiénias szabályokkal nem voltak tisztában (8,9,) egy esetben a gyermek „Két éves korában önállóan mosakodott, öltözködött, étkezett, nem igényelt segítséget.” (9), de rendkívül félt a fürdőkád látványától is, melybe „nem mert beleülni”. Ez a féltelme sok esetben hisztérikus sírásban nyilvánult meg. Ez arra engedte őket

következtetni, hogy a gyermek ismeretei nem terjedtek ki erre a fürdőszobai berendezésre. A gyermekeknek alapvető életmódbeli szokások területén is voltak hiányosságok, a toalettet nem tudták használni, a nem volt természetes a mindennapi tisztálkodás, az fehérnemű mindennapi váltása (7,8,9). Az sem volt természetes számukra, hogy egy lakásban van fürdőszoba, van saját ágyuk, paplan, takaró, és télen fűtés. „Mindenre meg kellett őket tanítani”(8). A szülők ezt a szocializációs időszakot igen nehéznek nevezték „Fél év elteltével a gyermeknek sikerült behoznia lemaradásait, hosszú és fáradtságos munka árán”.(8) Két gyermek hazaérkezésükkor rácsodálkozott arra, hogy az új otthonukban meleg van, illetve, hogy a lakásban van villany.(7,8)

A gyermekek szinte minden esetben vágytak az emberi közelségre, hét gyermek kifejezetten kereste az örökbefogadó anyát (1,2 ,5,7 8,9, 10), két gyermek pedig a családba érkezés után hosszú ideig a az anya lábába kapaszkodott, és az anya így közlekedett. (1,7)

Három gyermek rendszeresen követte az örökbefogadó anyát a lakásban (5,8,9), egy esetben pedig egy méternyi távolság is retentő félelmet váltott ki a sétálások alkalmával a gyermekből, amely minden esetben pánikroham, hisztérikus fuldoklásos sírás kísért. Ezek a rohamok hamar megszűntek, amint ölbe vették, megnyugtatták, simogatták a gyermeket. (2)

Az örökbefogadó szülők úgy gondolták, hogy a gyermeknek joga van megismerni családi státuszukat. Minden esetben megemlítették, hogy a szülő - gyermek kapcsolatban legfontosabb a bizalom és az őszinteség. Egy családban fordult meg annak gondolata, hogy nem fogják elmondani az örökbefogadás tényét a gyermeknek (10).

A gyermek esetleges sérelmei az örökbefogadása miatt.

Az iskolai közösségben is felvállalt örökbefogadás esetén a gyermekeket súlyosabb sérelmek érték a közösségben (1,7,8,9), ahol a gyermekek bántalmazásban részesültek. Ahol az iskolai közösség nem ismerte a gyermek családi státuszát, ott nem tapasztaltak bántalmazást.

A család és szűkebb környezet viszonyulása az örökbefogadáshoz.

Nyolc család esetében valósult meg a családi háttér, illetve a baráti társaság támogatása az örökbefogadást követően (3,4,5,6,7,8,9,10). Két családban azonban az egyik nagymama részéről tapasztaltak elutasítást. Mind a két esetben a nagymama érezhetően megkülönböztette az örökbefogadott és a vérszerinti unokákat. A vérszerintivel sokkal odaadóbb, kedvesebb és megbocsátóak voltak.

Konklúzió

Az örökbefogadás szépségeit és nehézségeit mindkét résztvevő megtapasztalja. Az örökbefogadás mind a szülő mind a gyermek részéről egy igen jelentőségteljes és igen megterhelő időszak, viszont egyértelmű, hogy egy esélyt, lehetőséget ad mindkét félnek egy teljesebb élet kialakítására. Az örökbefogadott esélyt kap egy biztonságos életkezdethez, az örökbefogadó pedig lehetőséget kap a szülői szerep megéléséhez.

A szerepek találkozása sokszor nehézségekbe ütközik, de amennyiben az örökbefogadás a gyermek minél korábbi életszakaszában következik be, annál kevésbé sérül a személyisége, annál könnyebb a kötődés kialakulása, egy harmonikus családi háttér megteremtése. Egyértelműen törekedni kell arra, hogy a gyermekek minél fiatalabb életkorban kerüljenek szerető családokhoz, hogy a személyiségtorzulások kialakulásának megakadályozása végett.

Irodalomjegyzék

Bogár Zsuzsa (1999). Kötődés örökbefogadó családokban. *Család, Gyermek, Ifjúság*, (6), 1114.

Bogár Zsuzsa (2011). *Örökbefogadás lélektana*. Debrecen: Ágacska Alapítvány.

Juffer et al. (1995). Breaking the intergenerational cycle of insecure attachment? A review of the effects of attachment –based interventions on maternal sensitivity and infant security. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 225-248.

Mészáros Krisztina, & Molnár Gabriella Rózsahegyi Nóra (2013). *Beszéljünk Róla*. Debrecen: Ágacska Alapítvány.

Nyitrai Erika (2011). *Érintés Hatalma*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó.

Ranschburg Jenő (1993). *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Budapest: Gondolat.